

B 6043

A SZEGEDI ALFÖLDKUTATÓ BIZOTTSÁG KÖNYVTÁRA.
IV. (TÁRSADALOM- ÉS NÉPRAJZI) SZAKOSZTÁLY KÖZLEMÉNYEI 1. SZÁM.

A MATYÓKRÓL.

IRTA:

szigeti GYÖRFFY ISTVÁN.

SZEGED, 1929.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

391 (439.134) Mesék könyve

391 (439.134) matyó

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000201939

Borsod megye nyugati oldalán, ahol a Bükk hegység beleolvad a tiszamenti síkságba, a magyarságnak egy érdekes népszigetét találjuk, a matyókat. Tarka viseletüket, de különösen színpompás hímzéseiket ma már az ország határain kívül is ismerik.

Köztudomás szerint a matyók Mezőkövesden élnek. Vannak azonban egyebütt is matyók, akik több-kevesebb joggal viselik vagy tűrik ezt az elnevezést.

Száz esztendeje, hogy a matyó népnév legelőször a Kassai Szókönyvben felbukkan s hetvenkét évvel ezelőtt készült a matyókról az első leírás,¹ mely eredetükről ezt mondja: „Mezőkövesd, Szentistván és még Tard népes községekben egy tájszólás, -viselet, -szokás, -jellemvonás tekintetében mintegy különvaló fajtát képezi a magyar népnek. Nevöket Mátyás királyfól vették, aki őket, Mezőkövesd lakosait több szabadsággal megajándékozta, sőt egy okmányt részökre Mezőkövesden adott ki és írt alá, ahonnan Mátyás fiainak s végre Matyóknak neveztettek el később, és nemcsak a kövesdi, hanem a tulajdonságaikat elsajátított két szomszédbeli lakosok is. A tardiak ugyan a tatárjárásból itt maradt néhány tatár ivadéának lenni mondatnak, amit ezen községbeliek egy része túlságos együgyűsége, soknak kiváló arcvonásai és a falu felett levő *Tatárhalom*-nak nevezett domb is hihetővé tesznek“.

A leírás ezután jellemzi nyelvjárásukat, elég jól leírja viseletüket, lakásukat, házassági szokásaikat, erkölceiket.

A matyókról azóta többen írtak, legalaposabb munkát Istvánffy végzett, aki 1897-ben könyv alakban is kiadta az Ethnographiában megjelent, a matyó nép életéről szóló cikksorozatát.² Azonban a matyók eredetéről sem ő, sem a többi írók nem sokkal mondanak többet, mint amit az 1857. évi leírás mond.

Istvánffy azt írja,³ hogy Mátyás királynak a csehek ellen viselt háborúja alkalmával a mezőkövesdiek a hadsereg létszámát 20, saját költségükön fölfegyverzett katonával szaporították, azonkívül a

¹ Napkelet I. 1857.

² A matyó nép élete. Miskolc, 1897. 8°.

³ i. m. 119 l.

hadak élelmezéséhez is jelentékenyen hozzájárultak, Mátyás király viszonzásul Mező-Kövesd városát kiváltságokkal ellátva előbb szabadkirályi várossá emelte, majd 1464-ben pecsétet adományozott neki. Nyolcz évvel később 1472-ben személyesen meglátogatja őket, s látván a nagy dűlást, amit a lengyelek rajtuk véghez vittek, adójukat örök időkre évi kétszáz arany forintokban állapította meg, s a várost önálló bíraskodási joggal ruházta fel.

1456-ból névszerint ismerjük a város előljáróit, a nevek mind magyarok, nagyrészek azonban ma már ismeretlen.

A matyókat még a múlt század második felében is gyakran *matyók*-oknak írják és mondják. A *matyók* pedig a Mátyás név becéző, jelen esetben nagyító alakja. Kövesden a *Matyók* mellett a *Terók*, *Gazsók*, *Erzsók*, *Mihók* keresztnévformák szelvében használatosak.

Utána néztünk a régebbi és újabb névszerinti összeírásokban, hogy csakugyan el volt-e terjedve a Mátyás vezetéknev Mezőkövesden, azonban úgy találtuk, hogy egyéb keresztnévek között mindig kisebbségben volt. Sőt a XV—XVI. századból fennmaradt töredékes névrajstromokban Mátyás keresztnévet egyáltalán nem találunk. A Mátyás keresztnév legelőször az 1682. évi összeírásban bukkan fel. Mezőkövesden az 5%-ot egyedül 1770-ben haladta meg, amikor a Mátyások száma a 10%-ot elérte, de ekkor sem ez volt a legelterjedtebb keresztnév.

Nem valószínű, hogy Mátyás király emlékére keresztelték volna gyermekeiket Mátyásnak. Ez esetleg indokolt lehetett volna Mezőkövesden, azonban Tardon Szentistvánon semmiképpen, mert ez a két falu sem Mátyás király korában, sem azután nem tartozott Mezőkövesdhez, sem azzal nem volt egy birtoktest. Tard a cserépi vár tartozéka. Szentistván az egri káptalané volt; Mezőkövesd pedig a diósgyőri várhoz tartozott. Tardon és Szentistvánon a Mátyás keresztnév — mondhatnánk — ritka volt, pl. 1828-ban mindkét helyen az 1%-ot alig haladta meg.

Az irodalom s a köztudomás a három említett községen kívül több matyót nem ismer, a nép azonban másfelé is tud matyókról. Így például matyóknak tartják a Szabolcs megyében levő Tiszapolgár lakosait, sőt ami több, matyónak tartja és mondja magát az ottani nép is, amiről személyesen meggyőződtem. Matyónak tartják a Tiszapolgárból népesült s a borsodmegyei szomszédos Szederkény község határából nem rég alakult Gyulaházát is.

Pesty Frigyes Helynévtára 1864-ben azt írja Tiszakürt (ma Hejőkürt) borsodmegyei faluról, hogy Kürt pusztá a XVIII. században az egri püspökségé volt s 1783-ban Eszterházy püspök felszólította Mező-Szemere és Tard lakosait, hogy üljék meg ezt a helyet. A következő évben csakugyan benépesedett Tiszakürt. 1804-ben a kassai püspökséghez csatoltatott, amikor új birtokosa tovább népesítette Borsod megye különböző katolikus helyeiről, s amint a

kürti előljáróság 1864-ben jelenti: „1819 óta, tehát folyólag *katolikus magyar, vagyis gúnynéven Matyó* néplakja ezen Tisza Kürtöt“.

A matyók mind római katolikus vallásúak. Ami kevés más-vallású beszivárgott nép van Mezőkövesden, nem számít matyónak még akkor sem, ha ott született. A matyók ezekkel nem házasodnak össze, de még a szomszédos matyó községekkel sem. A matyó nép vállalja, nem szégyenli a matyó nevet, sőt büszke rá s a három község közül a kérdezett inkább magát tartja *Matyónak*, a másik kettőt pedig *gahó*-nak csúfolja. Találtam ugyan olyan öregembert is Szentistvánon, aki azt mondta, hogy „Mink már nem vagyunk matyók, csak az apáink voltak azok!“ — Ezenfelül a tardiakat még azzal is csúfolják, hogy *tatárok*, amit azok többé-kevésbé vállalnak is.

A régimódi, elmaradott matyót Mezőkövesden „*oras* (= avas) *matyó*“-nak csúfolják.

A matyó név azonban Borsod megyén kívül is használatos, és az Alföldön kálvinista vidéken mindenütt pápistát jelölnek, jobban mondva csúfolnak a *matyó* vagy *motyó* névvel, még pedig legtöbbször olyat, aki közéjük beköltözött, vagy akit közéjük betelepítettek. A matyó vagy motyó gúnynevet a Nyelvőr Nádudvarról, a Nagykunságból, Mezőtúrról és a Kiskunságból ismeri. Magam Karcagon, Dévaványán, Tiszanánán hallottam, mint a bentlakó római katolikus lakosság gúnynevét. Csakhogy míg Borsod megyében a matyók vállalják és nem szégyenlik ezt a nevet, Kálvinista vidéken szégyenlik és haragusznak érte. Meg kell említenem, hogy az ország némely részén⁴ a matyó szónak gyűge, gyámoltalan értelme is van.

A fentiekből az derül ki, hogy a matyó népnév a Mátyás keresztnévből támadt és az Alföldön kizárólag római katolikus vallású népelemet takar.

Vajjon egységes nép volt-e valaha ez a sokféle szétszórt matyó? Ezt a kérdést leginkább a családnevek vizsgálata alapján dönthetjük el.

Hézagos névlajstromok Mezőkövesdről már a XV. század közepétől vannak, rendszeres összeírások pedig mindhárom borsodi matyó községről a XVII. század második felétől.

Már felületes vizsgálat után is megállapíthatjuk, hogy Mezőkövesd, Tard, Szentistván mai családnevei sem sok hasonlóságot mutatnak, a régié pedig jóformán semmit. A Tiszántúl lakó, matyónak csúfolt katolikus vallású, magyar nép vezetéknevei meg éppen nem egyeznek a kövesdiekkel.

Mezőkövesd bár a török világ alatt sokszor elpusztult, a lakosság folytonossága nem szakadt meg. Az 1682-ben összeírt családok nagyrészt ma is megvannak.

Ugy látszik, Tard népe sem pusztult ki teljesen, de a falu a XVII. század végére nagyon elnéptelenedett. A XVII. század utolsó

⁴ Szigetköz, Dunaszentpál, Heves m. Tájcsótár.

negyedében 5—6 család lakott benne. Még 1720-ban is mindössze 20 család lakja. 1720 után a földesúr gömör-szepesmegyei birtokáról tót és német jobbágyokat telepít ide, akik 1828-ban a lakosság 16%-át teszik, utódaik azonban ma már teljesen magyarok. Szentistván Eger megszállásakor teljesen elpusztult, az összeírások az egész török világ alatt, 143 éven át állandóan mint pusztá helyet emlegetik s csak a törökök kiűzése után népesül újra, azonban nem Tardról vagy Mezőkövesdről, hanem 1695 táján főleg az egri püspökség egy másik felsőborsodmegyei palóc falujából, Apátfalváról. Legalább is a családnevek azonossága erre enged következtetni. Az a körülmény, hogy Mezőkövesd, Tard, Szentistván családnevei nem egyeznek, sőt e két utóbbi község részben vagy egészben újból népesült, azt bizonyítja, hogy az irodalomban ismert matyó nép sem egyöntetű. Amint alább látni fogjuk a többi matyóság pedig még kevésbé az. Tiszapolgár eredetileg hajdúváros volt. A török világ után az egri püspökség mint ősi birtokát visszaperelte a hajduktól. Miután kalvinista a hajduk elvesztették a pört, Polgárt el kellett hagyniok, helyükbe a püspökség, illetőleg a káptalan katolikus jobbágyokat hozott heves-borsodmegyei birtokairól és egyebünnen. Plogár 1828. évi összeírásában már bőven találkozunk kövesdi és szentistváni családnevekkel. A matyó eredetű családok száma Polgáron mintegy 30% lehet. Szabolcs megye monografiája szerint a lakosság zöme palóc eredetű. Matyó eredetüket a Nyirvidék⁵ hasábjain 1924-ben Sándor Móric vitatja. A Tiszántúl kalvinista városaiba és községeibe a XVIII. század közepén betelepített róm. katolikus lakosság nem vállalja, csak tűri a matyó nevet. Családneveik nem egyeznek a borsodi matyókéval.

A matyó név véleményünk szerint nem más, mint a Mátyás névből alakított gúnynév, melynek semmi köze nincs Mátyás királyhoz. Teljességgel valószínűtlen, hogy éppen a matyók nevezték volna el magukat ezzel a névvel. A gúnynév rá ragad az emberre, de maga nem gúnyolja önmagát. Tudjuk, hogy még a palóc sem igen vállalja a nevét. Ha azt kérdezzük tőle, hogy hol laknak a palócok, a maga faluját mindig kihagyja a felsorolásból. Csak az újabb időben kezdik már vállalni, sőt sok helyen különösen a fiatalabb nemzedék már büszke is rá. Mezőkövesden is azóta vállalják, sőt büszkéké rá, amióta valamely köztük élő literátus ember kitalálta és elterjesztette hogy ez a név Mátyás király fiait, híveit jelenti.

Hogy a matyó nevet nem a kövesdi nép adta magának, abból is kitűnik, hogy ő a Mátyást nem becézi *Matyónak*, hanem *Matyók*-ot mond. A matyó-vá csonkítást egy más dialektuson beszélő szomszédos nép végezte el, aki a *k* véghangzóban többesszám képzőt érzett s azt a névből elvonta. Az a gyanunk, hogy a matyó gúnynevet a szomszédos kálvinisták ragasztották rá a mezőkövesdiekre a köztük gyakori Mátyás—Matyók név csúfolására s ezekről általánosított-

⁵ 1924. évi május 24. és 28-iki számok.

ták aztán a szomszédos katolikusokra, akik a kövesdiekkel azonos dialektust beszéltek és viseletük, valamint egyéb néprajzi sajátságuk hozzájuk többé-kevésbbé hasonló volt.

A Mátyás név Alsó-Borsod megyében a róm. katolikus lakosság körében egybeütt is használatos volt, ha mingyár nem annyira is, mint Kövesden. Egerben pedig 1715-ben még gyakoribb volt, mint Mezőkövesden.

1696-ban Alsó-Borsod megye róm. katolikus községeiben, Tardot, Szentistvánt is közéjük számítva, összesen is csak egy harmadrésnyi népesség lakott, mint magában Mezőkövesden. Húsz év múlva, mikor Heves és Felső-Borsod megyékből a pusztán álló községek benépesítése javában folyik, Kövesd népessége pedig kitelepülés következtében csökken, Alsó-Borsod megye összes római katolikus vallású lakossága még mindig nem sokkal haladja meg Mezőkövesd népességét. Volt idő tehát, a XVII. század végén, mikor az alföldi, tiszántúli és alsó-borsodi kálvinista lakosság szemében a mezőkövesdi nép képviselte a katolikusságot, és előtte mezőkövesdi matyó és pápista egyet jelentett. Mivel pedig a Bükk hegységtől a Tiszáig a reformátusokkal szemben a katolikus frontot Tard-Mezőkövesd és Szentistván tartotta, elsősorban ezekre általánosította az eredetileg Mezőkövesd viselte *matyó* elnevezést. Ezek pedig a Mátyás királlyal való kapcsolatba hozás után nem láttak többé gúnyolódást vagy csúfolódást a matyó névben és mint népnevet vállalták, sőt büszkékké lettek rá.

Borsod megye róm. katolikus vidékein is matyó elnevezés alatt csak a kövesdieket, tardiakat, szentistvániakat ismerik, magukra ezt a nevet nem vállalják épúgy mint a palócot. A tiszapolgári, gyulaházi-, kürti- és a kálvinista vidékek matyóiról mit sem tudnak.

Valaki azt mondhatná, hogy a túlnyomólag református vidékek katolikus lakóira a matyó gúnynév az országsszerre mindenütt megforduló matyó mezőgazdasági munkásokról, az u. n. summásokról ragadt. Ez azért lehetetlen, mert a matyó mint gúnynév a Tiszántúl a legöregebb emberek emlékezete szerint is régtől fogva használatos. A matyók pedig summás munkára a múlt század 80-as évei óta járnak, azelőtt állattenyésztésből éltek s a férfi népség a nyarat a Tisza rétjein töltötte, hol részint állatait legeltette, részint szénát kaszált.

A matyó nép eredetére vonatkozólag Istvánffy azt tartja, hogy ezek a Mátra északi és a Bükk hegység nyugati oldalán letelepült palócságnak kiszakadt töredékei. A palócokról pedig általánosan azt tartják, hogy a honfoglaló magyarokhoz csak lakozott kunok ivadékaik, kiket Anonymus a Bükk és Mátra hegység déli lejtőin helyez el.

Anonymus szavahihetőségén nincs okunk kételkedni és ha szigorúan az ő szavaihoz ragaszkodunk, akkor azt kell feltételeznünk, hogy a magyarokkal együtt bejött kunok, akiket a palócokkal szoktak azonosítani, először a Mátra és Bükk déli oldalán helyezkedtek

el és csak később kerültek át az említett hegység északi oldalára. Bizonyítja ezt az alföldivel azonos település forma s a Bükk és Mátra déli lejtőjén és síkjain nagy számmal található török eredetű helynév, mely a hegyektől északra levő területeken már sokkal gyérebben található. Míg ideleenn szláv név alig kerül a helynevek között, fönn már inkább van. Ideleenn a barna törökös típus gyakori, oda-fönn szőke, a török jelleget kevésbé mutató, valószínűleg más népelemekkel keveredett nép lakik. Anonymus kunjai hazájának tehát Mátra és Bükk hegység termékeny déli oldalát tartjuk. A nép innen kelt át a tulsó kevésbé termékeny, hajdan erdőkkel borított oldalára, s a mezőkövesdi matyó, — akit mi is Anonymus kun népe maradvékának tartunk — nem az északi palócokból szakadt ki, hanem elsőfoglalású földjén ül ma is, sőt palóc testvérei innen délről szakadtak mai földjeikre. Anonymus a matyóföld közvetlen szomszédjába a kun *Örsur*⁶ és népét telepíti le. A Tarddal mesgyés *Tiboltdaróc* falu határán az Örsök egyik fészkeben ott találjuk a török világ alatt elpusztult *Nagy-Balmaz* és *Kis-Balmaz* falvakat. A török nevű *Bik*, *Oszlár*, *Dorogma* szintén Örs birtokok voltak. Tard szomszédságában *Csáj* erdőt, *Csobánka* hegyet, *Bala* völgyet, *Tebely* hegyet találunk. Mindezek a török hangzású nevek török fajú telepésekre engednek következtetni. Kunok emlékét őrzi a környéken Harsányban a *Kunszállás*, Felső-Tárkányban a *Kunhegy*, Ároktőn a *Kunfok*.

Azonban a bessenyők is közvetlen szomszédságában voltak a matyóknak. A Kövesddel mesgyés Szihalom határán említi a százdi apátság alapító levele a XI. században a bessenyők kútját és a bessenyők sírhalmait. Az egykor Szihalom és Tárkány között feküdt *Buger-Bessenjó*, — mely az Örsnembelieké volt — szintén bessenyők emlékét őrzi, épúgy, mint az ezt környező falvak: *Dormánd*, *Tárkány*, *Maklár*, *Bő*, *Tepély* nevei stb. A Kövesddel szomszédos *Bogács* egyik birtokosa 1404-ben Bessenjó Demeter.

Helynevekben a tatároknak is bőven van nyomuk, de mivel ezeket a helyeket közelben lezajlott szerencsétlen mohi csata mongoljairól is nevezhetik, nagyobb figyelemre ez alkalommal nem méltatjuk.

A matyó családnevek között is vannak törökös hangzásúak, mint pl. a *Bilszon*, *Bota*, *Csirmaz*, *Domán*. *Gecse*, *Tuza* stb. Az *Ali* és *Bajzat* családok valószínűleg ozmán ivadékok.

Ha a matyók helynévből képezett családneveit vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy neveikben inkább felföldi községnevek szerepelnek, vagyis a beköltöző elem inkább felülről jön; ami érthető, mert a népefelesleg évszázadok óta a terméketlenebb Felföldről az Alföld felé szivárog. Ez a felülről lefelé irányuló belső elvándorlás a matyókon belül is észlelhető. A tardiak Kövesdre a kövesdiek Szentistvánra húzódnak. Általában pedig az egész matyóság a Tisza felé tart. A

⁶ Az a gyanunk, hogy a kun *Örsur* nevében az *ur* nem magyar szó, hanem a török *ul* = fiú. V. ö. *Uzur* kun, és *Inabur* bessenyő nevével!

Palócföld felé legesekélyebb elvándorlás sem észlelhető a XVII. század vége óta. Tót vagy egyéb idegen nevekkal Mezőkövesden úgy most, mint a múltban, alig találkozunk. Tardon — mint említettük — a XVIII. század folyamán a népesség kevés számú tót és német bevándorlókkal gyarapodott. Szentistvánon is tiszta magyar a törzsközségi lakosság, azonban a *Tóth* vezetéknevűek a lakosság 12%-át teszik.

A matyókat anthropologiai szempontból Bartucz Lajos vizsgálta. Szerinte „egységes matyó típus nincsen. A matyónak nevezett nép embertani szempontból épúgy több típus keveredéséből alakult, mint hazánk bármely más vidékének mai magyarsága. A különbség csak az, hogy a keveredés a matyóknál egyrészt jóval kisebb fokú s másrészt kevesebb számú típusra is terjed ki“.

„A másik fő mozzanat, amely e népet embertani szempontból különösen érdekessé teszi, bizonyos mongolszerű jelleg előfordulása. (1. és 2. ábra.) Gyakori ugyanis közöttük úgy a férfiaknál, mint még inkább a nőknél a rendkívül széles, lapos pofacsont, erősen benyomott széles orrgyök, széles orrcimpák, apró, valamint az u. n. „mongol redő“-vel ellátott szemek, sárgás-barnás szem és bőrszín, alacsony termet“. Bartucz

1. ábra. Matyó menyecske. Mezőkövesd.

valószínűnek tartja, hogy a matyó nép egyik alkotó elemét bizonyos tatárféle nép alkotja. „Ugy a férfiak, mint a nők között a fiatal korban sok szép egyén található. A nők azonban a nagy gyermekáldás miatt igen korán hervadnak. A matyók ugyanis általában igen szaporák. A 30—40 éves nőknél az átlagos gyermekszám kilenc, nem ritka azonban a 13—14 gyermek sem“.

Hogy a matyóság nem a Bükkön-Mátrán túli palócságból szakadt ki s települt mai helyére, legjobban Mezőkövesd településformája bizonyítja, mely a legtipikusabb alföldi, téliszállás-eredetű településforma, melynek északi határvonala a Bükk-Mátra- és Cserhát-

hegység gerincén halad. Az ezen határtól északra lakó palócok településformája teljesen eltér az alfölditől és megegyezik egyéb hegyvidékeinek településformáival, melyek egy európai településformának a változatai. Nyilvánvaló, hogy ezeken a helyeken a magyarság később jelent meg, és kialakult településformát vett át az őslakóktól, míg az Alföldön keletről hozott ősi településformájából, a téli-szállásból fejlesztette ki falvait.

Ezeket az alföldi településformákat az jellemzi, hogy minden gazdának két beltelke van, de nem egymás mellett. A falu centrális

2. ábra. Matyó menyecske Mezőkövesd.

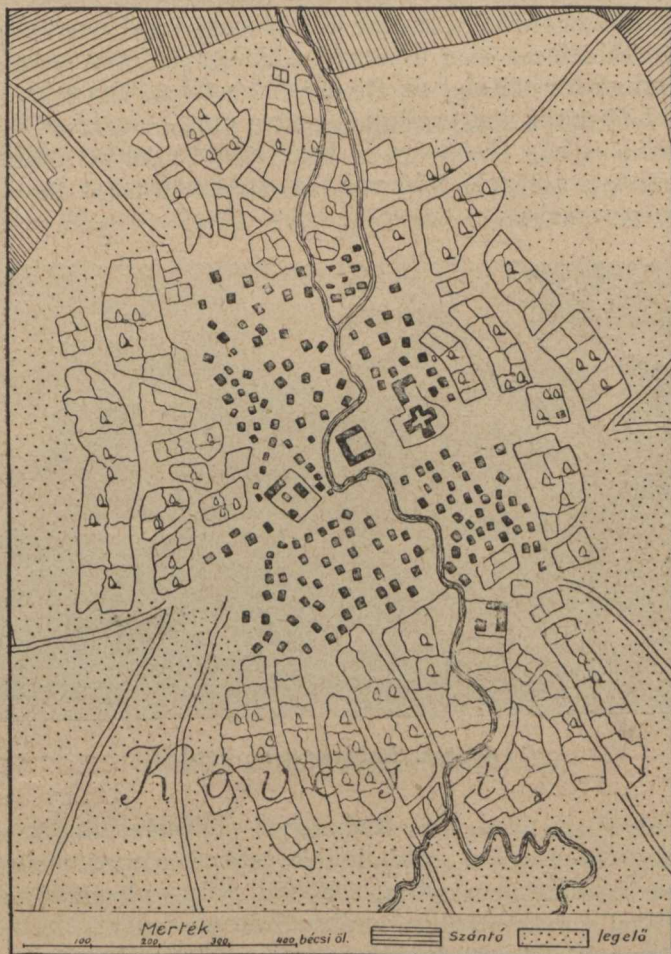
részén van a kicsiny-szűk lakótelke a lakóházzal, a falu periferiális részén, több utcával kijebbe van a tágas, ólas- vagy szállás kertje. Ez 8–10-szer akkora nagy, mint a lakótelek. Az ólas kertben van az ól, a jószágállomány, a takarmány, tüzelő s itt végzik a nyomtatást, cséplést.

A matyó községekben még a mult század közepén sem voltak a telkek felkerítve, ezért ucca sem volt, jobban mondva a házon kívül mindenütt ucca volt. (3. ábra.) A község központi részén nem volt szükség kerítésre, mert a lakóház körül nem volt semmi, amit érdemes lett volna bekeríteni, a szélek felé levő ólak körül pedig a trágya önkénynt kínálkozott kerítésnek. Eredetileg a kerítést hívták kertnek, a kert tehát nem jelentett művelt területet.

Az alföldi, közelebről pedig a matyó falu tipikus nomád települési forma. A gazdának ugyanis akkora jószágállománya volt régen, hogy a lakóház körül nem győzte volna elhelyezni, ezért be sem hozta a faluba, hanem a falu szélén tartotta nyájait s a féltettebbek számára ólat is épített, a többi pedig még télen is a szabad ég alatt állott az ól körül a kertben. A kert nem jelentett művelt területet, csak kerített helyet.

Ez a kettős település mélyreható nyomot hagyott az alföldi magyarság egész családi és társadalmi életén. Ennek folyománya maga

a tanyarendszer is. A matyó házban csak az asszony lakik a gyermekekkel s az öregekkel. A férfi nép künn az ólban tartózkodik. A fiú, ha eléri a 12-ik életévét, kikerül a házból az ólba, s egész életét ott tölti legalább is addig, míg ,megélemedett családapa legnagyobbik fiát meg nem házasítja. Ekkor már beköltözhet az asszonyhoz, ha van kedve. Egyébként azonban a férfiak csak ebédelni mennek be a házhoz.

3. ábra Mezőkővesd belsőisége 1767-ben.

Az ól különben elég kényelmes tanyája a férfiaknak. Egyik sarokban tüzelőhely van. E körül patkák, melyen esténként nagy társaság üldögél tüzelgetve, szalonnát sütve, beszélgetve. A zsellér család férfi tagjai is valamely gazda ólába járnak esténként tanyázni, sőt a legények gyakran ott is hálnak a jászolban, szénatartóban, a

tüzelő patkáin vagy a dikón. Az ólban csak nagyjóságot, főleg lovat, tehenet tartanak.

A lakosság rohamos szaporodása következtében már a múlt század közepe táján a lakóházak is kezdenek a kertbe, az ólhoz kiköltözni, úgy hogy ma már a két telket birtokló és lakó családok száma nagyon megfogyott. Még leginkább Szentistvánon találjuk meg az ilyen ősi településmódot. Mezőkövesden a belső szűk lakótelek lassanként a szegénység kezére kerül, a gazda pedig tágas ólas kertjébe épít házat. Jóllehet ma már az asszonynéppel egy telken lakik, mégis külön élnek ma is, a fehérnép a házban, a férfinépség az ólban. Az asszonynak nincs helye az ólban, még a tehenet is a férfi feji.

Meg kell azt is jegyeznünk, hogy az ólat — mely belülről nincs lepádlásolva — hús füstölésre is használják, e célból füstölő rácsokat akasztanak a tüzelő fölé vagy a szelemenre s a hús, szalonna itt lóg egész nyárig.

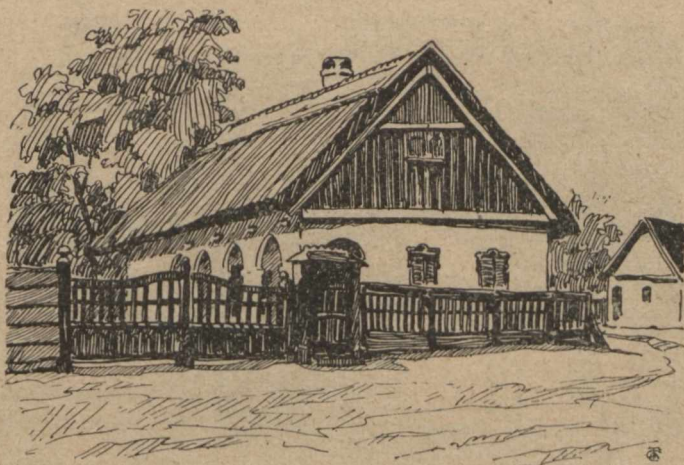

4. ábra. Sorházas telek, Tard.

A matyó, általában a borsodmegyei nép még mindig az ősi háromnyomású rendszerrel gazdálkodik vetés kényszer mellett. A fekete ugart legelőnek használta, újabban pedig takarmánynövénnel veti be. Mivel a szántóföldek rendkívül el vannak aprózódva és egy-egy gazdának 10—20—30 darabban van a földje, de meg vetéskényszer is van, itt még nem alakulhatott ki a tanyarendszer. A szomszédos Mezőkeresztesen 1910 táján tagosították a határt és a földhasználatot szabaddá tették. Erre pár év alatt a határ tele lett tanyákkal. Az alföldi tanyák ugyanis nem mások, mint a községből kitelepített ólas kertek. Az alföldi földművelő községeknek és városoknak a XIX—XVIII. században, míg a szántóföldközösség, tagosítatlan állapot, háromnyomás és vetéskényszer fennállott, a matyókéhoz teljesen hasonló településük és életmódjuk volt. A régi tisz-

menti, duna-tiszaközi népeletnek tehát valóságos muzeális példája a matyó népelet.

A matyó nép csak a múlt század közepe óta foglalkozik intenzívebben a földműveléssel, azelőtt inkább állattenyésztők voltak. Borsod megye Tiszavidéke a gyakori kiöntések miatt, még a múlt század első felében is gyéren volt benépesítve és megművelve. A Tisza jobb oldalán beláthatatlan nagy legelők és rétek húzódtak a Sajótól egészen a Jászságig. Ezeket a pusztákat bérelték és állattenyésztéssel éltek a matyók. Tavasszal, nyáron résziben szénát kaszáltak, amit vagy hazahordtak a kezes jószágoknak a kertekbe, vagy felettek a szilaj jószággal a réteken levő szállásokon. A szállásokon nem pásztorok gondozták a jószágot, hanem a család legény tagjai. A szállásban is tüzelő volt, mint az ólban, e körül tanyázott a legénység, egy-két öreg felügyelete alatt. A szél ellen a jószágnak szárnyékot, karámot építettek. Juhot is sokat tartottak. A fejős nyáját

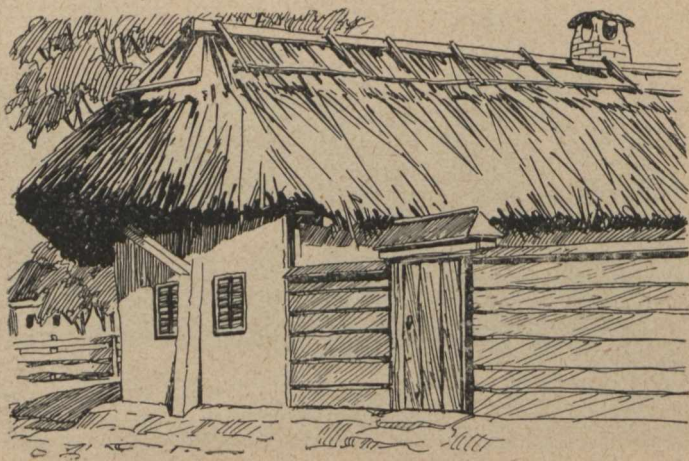
5. ábra. Matyó gazdaház. Mezőkövesd.

a község körüli legelőkön tartották épúgy, mint a csürhét vagy csordát, kezes ménest. A juhesztrengák bent voltak a községben a lakótelkek és a kertek közötti térségeken, de fejés, hálás után a nyáj ismét kiment a legelőre, csak ősszel hányták szét a nyáját gazdáik között, mert egy nyájban 5–10 gazdáé volt együtt. (120 fejős juh volt egy számban, egy nyájban.)

A matyó igavonásra lovat használ, ökröt alig lehet látni. Nem lévén náluk tanyarendszer, az élet behordása, a trágya kihordása elég nagy probléma. Ezelőtt az életet is lóval nyomatták, ma azonban már igen mindenütt géppel csépelnek. Régen több rozsot termeltek, mint búzát, ma megfordítva. Míg sarlóval arattak, magas tarlót hagytak s a csordát, csürhét aratás után ráverték a tarlóra. Ősszel a letiport magas tarlót összegereblyélték s ezzel tüzeltek, de

fedélnek is használták. Ma általánosan kaszával aratnak. A levágott életet kévébe, keresztbe rakják s ha az aratás befejeződött, nyomban behordják a faluba, a kertbe, hol a szérű mellett *kazal*-ba rakják. Tardnak, mint általában a völgyekben levő falvaknak, keskeny hosszú beltelkei vannak (4. ábra), melynek nem mindegyikéhez járul kerti telek. Az ilyen beltelkek hegyre nyúló végein szokott lenni a szérű, hol szóráskor szelet könnyebben kaphatni. A matyó a szérű mellett egy kis ólat-színt is szokott építeni, ebbe gyűjti nyomtatáskor a polyvát. Késő ősszel, mire a pelyvát feletette s a juh beszorul a legelőről, a pelyvás szín lesz az óla. A pelyvás színt gyakran az óllal egy fedél alá építik.

A matyó kétféle módon nyomtat. Egyik mód szerint elteríti az életet a szérűn, aztán rávezeti a lovat, rendesen 2—4-et. A lovak körbe járátva lépésről-lépésre körülhaladva kitapossák a szemet. Máskor pedig a szérű szélein 3 sorban gyűrűalakban fekteti le a ké-

6. ábra. Régimódi matyó üstökös ház. Mezőkövesd.

véket s a lóhajtó a szérű közepén egy helyben körbe forog a lovakkal. A kinyomtatott gabonát régen a szélen szórták fel, újabban már szórórostával dolgoznak. A cséplőgép bejövetele óta ennek a napjai is meg vannak számlálva.

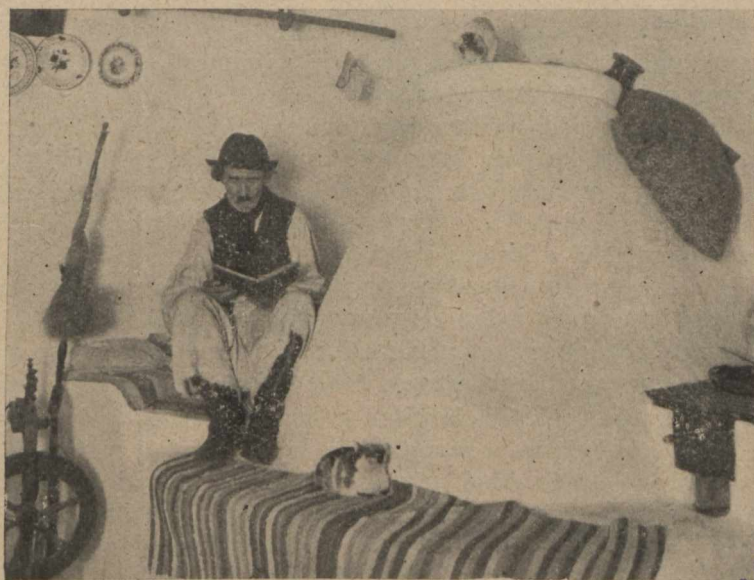
A kinyomtatott, felszórt gabonát régebben földbevált vermekbe töltötték. A vermeket azonban a háború vége óta már nem használják.

Cséppel is szoktak csépelni, továbbá asztalhoz verve is, de mindig csak rozsot. A nyert rozsszalmát, a zsupot régebben fedélnek használták. A buzaszalmát főleg fűtésre és alomnak használják, vagy szénával keverve takarmánynak.

A tengeri művelése úgy megy, mint egyebütt az országban. A szabadban álló tengeritartó, az u. n. göré azonban egyáltalán nem

használatos a matyóknál, a tengerit a ház padlásán elterítve tartják. Magtár-féle épületet sem találunk a matyó udvaron.

A matyó házat (5. ábra) sárból készült vályogból építi. A fecskerakást, vertfalat nem ismeri. A sarat a szérún lóval gyúratja, mint ahogy az ágyáson az életet nyomtatja, néha a jól megtaposott sarat ekével hosszában és keresztben is megszántja. Ha a sár kész, vályogokat szakaszt belőle s ebből nyersen rakja a falat. A vályoghoz kötőanyagot régebben nem használt, hanem a nyers vályogot csak megvizezte s az összetapadt. Az építést azonban 2—3 sor vályog felrakása után meg kellett szakítani, hogy a felrakott fal szikkadjon. Ujabban mintába gyúrnak a sarat, mint egyebütt az országban, az ilyen vályogot, melyet a napon megszárártanak, *vályogtéglának* nevezik.

7. ábra. Boglyakemence. Szentisván. (Ba'logh Rudolf felvétele.)

A tető zsúpból vagy nádból készült. A matyónak egy sajátos fedélformája van az *üstökös* vagy *buggyos*, *bugyborékos* tető. (6. ábra.) Ez a ház végét védte. A régi matyó házaknak nem volt tornácuk. A fejlődés során tornácot kaptak. A pitart a konyhától fal választja el, melyen ajtónyílás van, ajtó nélkül. Ebben a tekintetben a palóc és a Duna-Tiszaközi házzal egyezik. A matyó konyha sötét, csak az ajtó nyíláson, részben pedig a szabad kéményen nyer egy kis világosságot. Ujabban a tiszántúli tágas ajtónyílású világos konyha terjed. A konyhából fűtik a szobában levő boglyakemencét s a kemence szája előtti patkán tüzelnek, melynek két végén katlan van. A búbosnak nevezett kemence apró vályogból készül, melyet

napraforgó kóró váz körül építnek fel. *Patka* veszi körül, hátsó részén pedig *sut* van, mely a gyerekek hálólhelye. (7. ábra.)

A matyó ház díszé a *trónusos nyoszolya*, mely magasra van vetve s a párnákat a dunna koronázza, melyet úgy raknak fel, hogy lehetőleg a mennyezetig érjen. Míg a tiszántúl a díszágyat csak ritkán, vendégnek, betegnek bontják fel, a matyók alusznak is benne. Azonban nem bontják szét, hanem alul egy alvásra fentartott u. n. *búvó*-ban alusznak. Ellenben nem ismerik a Tiszántúl használatos *vackot*, mely a díszágy és a *sut* között levő kezdetleges ágyszerű fekvőhely.

A matyó házban férfiak nem alusznak. Ha van öreg gazdasszony, az a gyerekekkel, unokákkal a házban alszik. A menyecske, eladó lányok rendszeren a kamrában alusznak, melyet télen sem fűtenek. Ide szokott a fiatal gazda éjjel az ólból pár órára belopózni, azonban úgy, hogy a házban alvók ne vegyék észre, mert különben ebből nagy megbotránkozás lenne.

A matyó ház belső berendezése nem nagyon tér el az Al- és Felföldön ismert háztól. A régi matyó házbelső jobban hasonlított a palócokéhoz, az újabb pedig hova-tovább mind inkább olyan lesz, mint az alföldi. A kamara lassanként megszűnik hálólhely lenni, a szobába kerülnek az ágyak, a ládák helyett szekrényeket visznek be a lakásba. A további fejlődés során pedig a házból dísz szoba lesz s a lakószoba szerepét a kamra veszi át.

A ház feje az öreg gazdasszony. Míg ő él, addig a menyeeskének a kamrában van a helye. A menyecske semmiféle holmiját nem viheti be a házba, mindenét a kamrában kell tartania, vagy a padláson. Ha meghalt az öregasszony, csak akkor lehet ő úr a házban.

30—40 év óta legalább is télen a házban főznek a kemencéhez épített takaréktűzhelyen, a *masinán*. A konyha inkább csak a fűtés helye, s részben lomtár. Ahol még használják a tűzpadot, vasháromlábbon vagy serpenyőben főznek. A matyó az alföldi bográcsot nem használja. Cserépfazékban is szoktak főzni a *tűzpadon* vagy a kemencében. Tüzelőnek szalmát vagy *tőzők*-öt használnak. A tőzeget híg trágyából formába öntve készítik; nem egészen úgy, mint az Alföldön.

Nyáron a pitvarban, télen a házban esznek. A nyári asztal alacsony, *gyalog széken* ülik körül. Gyerek a felnőttekkel egy asztalnál nem ehetik. Rendszeren az asszony sem ül az asztalhoz, ellenben a szolga mindig ott ül, sőt ő vág előbb kenyeret, ő szed előbb az ételből. Szedhet annyit, amennyit akar, azonban kétszer szednie nem szabad. Közös tálból nem esznek, mindenkinek külön tányérja van.

A matyó, mint buzgó vallásos nép, a bűjtöt szigorúan megtartja. Bűjtben leginkább olajjal vagy vajjal készült eledelekkel él. Fejős tehenet minden gazdaháznál tartanak s a tejet részint eladják, részint elfogyasztják. A tejet nem isszák, hanem mindig kanállal eszik. Bűjtben juhvaját a szomszédos juhtartó *Gelejből* hoznak.

8. ábra. Újabb berendezésű matyó szoba belseje. Tard.

A matyók táplálkozásában legnagyobb szerepe a lisztes tápláléknak jut. Ilyenféle étele a matyónak igen sok van. Általában a matyó konyha nagyon változatos, de azért az ételekben nem tobzódnak úgy, mint az Alföldön. Kásának a kölesen kívül a tengerit és az árpat is használják. A tengeri malé kedvelt eledelük. Az alig száz éve elterjedt krumplit oly sokféleképpen tudják készíteni és felhasználni, mintha több évszázad óta élnének vele. Az alföldi tarhonyát — melyet ők *gombótá*-nak hívnak, hosszabb időre előre elkészítik. A nyújtott tésztát laskára vágják, s ezt ők *csík*-nak nevezik. Lakodalmakra készítik az alföldi csigatésztát is, mit *bordás csíknak* neveznek, mivel a szövőbordon sodorják. Ugy látszik, ezt az Alföldtől vették át. Az alföldi rántás nélküli vizes lebbencslevest nem csinálják, illetőleg az alföldi szokástól eltérőleg rántással készítik. Száraz főzeléket sokat fogyasztanak. A lencsét azonban nem eszik, épúgy, mint az alföldi magyarság.

A férfinép nagyon szereti a sós hájas pirítóst. Ezt az ólbeli tüzelőben szokták elkészíteni és elfogyasztani, rendszeren társaságban. Szoktak nyáron szalonnát is sütni hozzá. A szalonna a régi világban az ólban lógott a szelemenről. Elegendő kenyeret is tartottak az ólban, míg az nem volt egy telken a házzal. Ma már reggelenként be-megy a férfinép a házba enni. Délben meg ott ebédel.

9. ábra. A matyó viselet 1857-ben.

A szegény embernek fontos és gyakori tápláléka a sült tök. Szegényétel a *cibere* is, mely poshasztott vizes korpa levéből fő, s ha felforrt, tojással vagy tejföllel behabarják.

Amint a tésztát sokféleképpen tudják főzni, épúgy nagy változatosság van a sült tésztákban is. A *köttes tésztákat* olajban is szokták kisütni.

Juhhúst ma már nem esznek, mert nincs juh, de lakodalomra ősi soron most is juhot vágnak. A káposztás juhhús a lakodalom főétele. A matyó nem sok hússal él. Leginkább disznóhúst, szalonnát fogyasztanak.

A matyó névnapot vagy születésnapot nem tart. A disznótort

vendégeskedésre nem használja fel. Nagyobb vendégeskedés a matyónál csak lakodalomkor van, az is nagyon egyszerű az alföldihez képest.

A matyóviselet a köztudatban úgy szerepel, mint valami ősi keleti, ázsiai örökség. Tarka színpompája mintha egyenes folytatása volna honfoglaló őseink keleti színdús viseletének. Ez azonban nem így van. Ami a matyó viseletben ősi, keleti eredetű ruhadarab, az egyebütt is megvan a magyarságnál. Ami pedig a színpompát illeti, az a múlt század vége felé, szinte a szemünk előtt fejlődött ki.

A matyó viseletről a legrégebbi ábrázolás 72 éves, melyet a Napkelet c. képes folyóirat őrzött meg számunkra. (9. ábra.) Amint a képen látható, a matyó férfi és nő viselete még nagyon egyszerű és semmiben sem különbözik az

akkori jobbágyviselettől, mely az Alföldön és Felföldön csaknem teljesen egyforma volt. Különböztetést bizonyítják azok a 75–80 éves öreg emberek is, akiket Kövesden, Tardon, Szentistvánon erre nézve kihallgattunk. A férfiak rövid derekú inget hordtak, melyhez tüszőt hordtak, mint ma a tótok. Az ingujja borjúsájú volt, de a szertelenül hosszú és bőujjú inget a matyó férfi csak a múlt század 70-es éveitől viseli. Eleinte ezt is csak lyuggalásos hímzéssel díszítették, a színes pamut és selyem hímzés csak a múlt század végén hatalmasodott el rajta. A férfiak, nők cifra ködmönt már a múlt század közepén is viseltek, a férfiak ezenkívül cifra subát is

10. ábra. Menyecske hétköznapiban.
Mezőkövesd.

(11. ábra), ezeket azonban nem a nép készítette, hanem a szűcs-mester. Eleinte ezeket a bőr felsőruhákat inkább színes irhavirágokkal díszítették, mint például ma is készítik Tardon, a selyem hímzés a múlt század második felében terjedt el rajtuk. (12. ábra.)

A férfiak szűre — melyet szűrszabók készítettek — szintén a múlt század közepe óta lett cifra, főleg pedig a 70-es évek után.

A leányok ezüstös pártát tarka, festő szoknyát és nyakbavaló kendőt, lábukon pedig piros eszímát hordanak. A nők szoknyája elől végig fel volt hasítva, mint a kalotaszegi asszonyok *bagaziája*, úgy hogy két oldalt fel lehetett tűzni a koreba. Ez esetleg lehetett keleti hagyaték náluk, ma már azonban nem divat. „Az

asszonyok“ — mint a 72 év előtti leírás mondja — „ha még csak három napos menyecske is, nagy fehér kendővel beborítva, elül-hátul összekötött fejjel, panyókára felvetett világoskék zsinóros dolmány-nyal, vagy szinte panyókára felvetett ködmönnel mennek a templomba“. Ennek a viseletnek már vége. A panyókára vetett női ködmönt is csak Tardon lehet még látni. A kontyot védő kúpalakú tok és az ebből kifejlesztett díszes menyecskefőkötő (13. és 14. ábra) öregasszonyok tanúsága szerint a 60-as évek után keletkezett. Ennek

11. ábra. Matyó férfi subában. Mezőkövesd.

további fejleménye, az asszonyok sátoros kendője, továbbá a kövesdi csavarításos kendő, mely a múlt század második fele óta divatos. A kövesdi hosszú *hendergő* szoknyák is az újabb divat szüleményei. Hasonlóképpen a fekete cifra, himzett surcok is, melyeket a 70-es évek óta készítenek és használnak. Általában a kövesdi viselet szeszélyes gyorsasággal változik, de azért egyéniségét megőrzi. Ha a kövesdi matyó nők az úri viselet egy-egy darabját felveszik is, ünnepélyes alkalmakkor mindig saját divatjuk szerint öltözködnek. Szentistvánon, Tardon a viselet lényegesen különbözik a kövesditől, annak egy elmaradott, régibb formáját mutatja. Legősibb a matyó viselet Tardon, mely több rokonvonás mutat a palócokkal. Tardon és Szentistvánon még rövid szoknyát hordanak a nők. Onnan a tardiak, még-

inkább a szentistvániak szemlátomást igyekeznek a kövesdi viselet-hez igazodni, mert előttük ez a városi viselet. A matyóknak gyakran szemükre hányják, hogy viseletük drága és keresményük tekintélyes részét ruhára költik. Pár év előtt maga az egyház vette kezébe a viselet rendszabályozását és a gyári készítményű ruhadíszeket, az aranyos flittereket, paszomántszerű díszítményeket — melyek rengeteg pénzt emésztettek meg — eltiltotta, sőt a ruhákról leszedette és nyilvánosan megégette. Ez mindenesetre jótékony hatású volt a matyó viseletre, mert az arany és ezüst ragyogó a ruhákon a himzés rovására terjedt s félő volt, hogy pár év

alatt a hímzést teljesen leszorítja a ruháról. Érdekes azonban, hogy a matyó a megszokott paszománt díszítményeket most selyemmel hímezi és az ezüstöt helyettesítő fehér, az aranyat helyettesítő sárga szín hímzéseiben újabban nagy szerepet játszik. A *ragyogóktól* tehát megvált, de annak sem formáit, sem színeit nem adta fel.

A matyó viselet igaz, hogy drága, mert egy fiatal lány iskola-hagyott korától férjhezmenéséig, tehát 6—8 évig jórészt a kelengyé-jére és ruhájára keres.

Egy szegényebb lány kelengyéje a következő: 7 párna és 2 dunna, 1 nyoszolya, 1 szekrény, 1 kisláda. Ruhafélék pedig 5 nyakba-való kendő, 6 szoknya, 2 kötő, 3 *sure*, 8 *testálló* (blúzféle), 5 selyem-kendő és egy hárász *csavarító kendő*, 5 *pendel* és 5 *szűkujjú* (ingféle) hozzá. 1 *suta* (fekető). Egy fejrevaló kendőt és egy pár jegycsizmát (újabban cipőt) a vőlegény vesz. A jómódú leány kelengyéje ennek kétszerese vagy háromszorosa.

Mielőtt azonban megítél-nők a matyó fényűzést, tud-nunk kell, hogy a kiházásító ruha egy életre szól. A matyó asszony nem csináltat minden évben egy-két új ruhát, mint az alföldi, hanem szépen rendre elviseli, amivel kiházásították. Az nem baj, hogy a matyó di-vat közben tovább halad a ma-ga útján és megváltozik. A matyóknál a ruháról körülbe-lül azt is le lehet olvasni, hogy az asszony mikor ment férjhez.

Jellemző a matyóra, hogy átveszi ugyan az úri divat egy-egy megnyilatkozását, a mellett azonban az ősi hagyománynak is eleget tesz. Ma a legények már nem viselik a bőgatyát, hanem briesesz nadrágban járnak s a bajszukat borotválják. Esküdni azonban ma is lobogós ujjú ingben és bőgatyában szabad, még télen is. Ez a lenge magyar viselet kissé komikusan hat a borotvált arc mellett.

Akárhány gyermeke van is a matyó asszonynak, azokat tőle telhetőleg szépen öltözteti. A gyermekeket ugyanúgy öltözteti, mint a felnőtteket s ruháskáikon a hímzés éppolyan gazdag és színpompás, mint a felnőttekén. (15. ábra.)

Röviden meg kell emlékeznünk a matyó hímzésről is! A nagy-

12. ábra. Matyó suba válla. Mezőkövesd.

közönség ezt is hajlandó valami ősi, évezredes hagyatéknak tekinteni, pedig ez sem tekinthet nagy multra vissza. A matyók legrégibb hímzései Tardon bizonyos geometrikus díszű főköttők (16. ábra), Kövesden ágylepedőbetétek, Szentistvánon pedig nő kabáthímzések. A tardi főköttőhímzés kiveszett, ma nincs folytatása, épúgy, mint a szentistváninak. A legrégibb ráánkmaradt kövesdi lepedőbetétek legfeljebb száz évesek. Ezek piros és kék pamutfonallal hímzett igen egyszerű mintájú virágfélék. Ennek mintái azonban ma már nem használatosak.

13. ábra. Matyó menyecske főköttőben (suta).
Szentistván.

eredmény aztán ennek megfelelő. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a matyó asszony a maga és családja szükségletére mindig lelkiismeretes munkát végzett és végez ma is.

A nagyközönség szívesen hivatkozik valami szép ősi matyó hímzésekre, melyeket szembe állít a mostaniakkal. Ismervén azonban a múzeumok és magángyűjtők régi darabjait, nyugodt lélekkel mondhatjuk, hogy a matyó hímzés 20–30 év óta napjainkig csak fejlődött, nem pedig hanyatlott. Szomorú is volna, ha nem így lenne! A piacra dobott nagy tömegű selejtes holmi mellett ma is készítenek gyönyörű darabokat saját használatukra. Rossz szolgálatot tesz te-

A mai matyó hímzés nem ezekből a régebbi hímzésekből fejlődött ki, hanem a múlt század 60-as éveiben született, még pedig a szűcs hímzésből. Eleinte csak egyes motívumokat vettek ki a szűcsornamentikából s azt a régi kék és vörös pamut anyaggal hímezték, majd később nagyobb bátorsággal több mintát és több színt vettek át. A 80-as évektől kezdve már színes gyapjufonallal is hímezték, a 90-es évektől kezdve pedig selyemmel is. E század első éveiben kezdenek először idegenek, úri közönség számára hímezni és a vászon helyett fekete klottot használni. Majd a közvetítő kereskedelem veszi kezébe a dolgot és az addig kompozíció nélkül vagy kezdetleges kompozícióval dolgozó matyó asszonyt bizonyos sablonos formák hímzésére szorítja. A jelző: olesón sokat termelni! Az

hát az a magyar népművészet hírének, aki az új matyó hímzést különbség nélkül ócsárolja.

A mai matyó hímzés, mint mondtuk, a matyó szüeshímzésből sarjadt ki. A matyó szüeshímzés eredetét azonban nem tudjuk. Lehet, hogy igen régi, amit az is alátámaszthat, hogy ornamentikája minden más magyar vidék szücsornamentikájától különbözik, habár a magyar szüeshímzés minden bélyegét magán viseli. A tömeggyártás révén elfajult matyó hímzés reformálására újabban ismét visszatértek a szüeshímzés kiapadhatatlan forrásához és a matyó hímzés jó hírnevét visszaállították. Érdekes körülmény, hogy a matyó férfiak egészen napjainkig viselik a cifraszűrt, mégis annak ornamentikája alig hatott a matyó hímzésre. Még a szücsmunkákból is csak az asszonyok viselte *kuzsu* az, melynek mintáit átvették, a férfiak ingeire alkalmazzák, azonban színesen. Sajnos, úgy a szűrszabó, mint a szücsmesterség utolsó óráit éli s az eredetileg férfi készítette szüeshímzés leányágon, az asszonyok kezén fog tovább élni. Ma hímzőművészetük leginkább a saját használatukra készült surcokon vagy kötényeken nyilatkozik meg.

A matyó nők régebben keresztszemes hímzéseket is készítettek, ma már ilyen leginkább Tardon láthatunk. A fonás-szövés az újabb időben nagyon hanyatlott, különösen Kövesden. A díszes mintájú szőttéseket még megtaláljuk mind a három matyó községben, de ma már inkább csak Tardon csinálják.

Népművészetről szólva, meg kell emlékeznünk a fafaragásról is. A matyó férfi ügyesen farag. E nemből legszebb munkái a guzsalyok. A guzsalszárakat bekarcolják és választóvízzel színezik. Guzsalydíszítő elemeik között félre nem ismerhető keleti motívumok

14. ábra.
Matyó menyecske főköttőben. Mezőkövesd

is találhatók Kövesden. Az ólban levő tüzelők, szénatartók oszlopait is ki szokták faragni.

A matyó igen vallásos és szigorú társadalmi törvények szerint élő nép. Régi szokásaihoz szívósan ragaszkodik. Néha azonban nem éppen logikus újításoknak is teret enged, amikor az újítás nagy gyorsasággal általános lesz és szintén törvényes formák között áll — és rögzítődik meg. A matyókat éppen sajátos szokásai, felfogása különbözteti meg a környező magyarságtól, sőt e tekintetben még a matyó községek között is különbségek vannak. Innen van aztán az, hogy a három matyó község egymással sem házasodik össze, sőt régen még a felvégi az alvégivel sem házasodhatott össze. Ma már nagy ritkán leányt kiadnak a községből, de idegen fiú ritkán

15. ábra. Matyó gyermekek ünnepelőben. Mezőkövesd.

nősülhet be. Ha például kövesdi leány Tardra megy férjhez, leveti a kövesdi ruhát, de nem ölti fel a tardi viseletet, hanem egy semleges, mesterasszony viseletbe öltözik.

A matyóknál a szerelmi házasság majdnem teljesen ismeretlen. Már 1857-ben azt írja róluk a Napkelet: „Nálok nem a szerelem szerzi a házasságot, hanem a szokás. Nem a házasulandó választ magának földi élte pályájához élettársat, hanem a szülők néznek ki számára olyant, akit jónak látnak. A matyó többnyire a Tisza mellett haszonbélrelvén pusz-

tákat, nyaronta többnyire ott lakik, s ha a fiú, kit szülei házasodásra alkalmasnak látnak, ami eddig többnyire 19–20 éves korukban történt, ősszel hazajön, — az apa vagy anya azon hírrel lepi meg fiát: „no megházasodnál Bera?“⁷ Mire a fiú azon kérdést intézi viszont: „Kit vettem el?“ Mire az elvett vagy kinézett lány neve tudatván, akár ismeri a fiú, akár nem, belé nyugszik, hiszen ez volt a szokás nálok még apja, vagy élő nagyapja emlékezetére is“. Amit a Napkelet 72 év előtt megírt róluk, ma is változatlanul fennáll. A legény ma is 20 éves korában házasodik, ez is egyik oka, hogy

⁷ = Albert.

a matyó nép gyorsan szaporodik. A szülők fő szempontja gyermekeik megházasításánál a vagyoni állapot, másodsorban a család jó hírve. Szerelemről szó sincs, még csak a tetszésről sem. Az eljegyzés is csendben és titokban történik. [A menyasszony ezután a jegyínget készíti, melyet az esküvő napján a nyoszolyó lányok a bokrétákkal díszes menetben viszi a vőlegény házához. Esküvő előtt viszik a menyasszony ágyát is. Lakodalmas menet a matyóknál nincs, s az esküvőn még csak a szülők sincsenek jelen. Mihelyt hazamennek, a tánc megkezdődik az udvaron emelt lakodalmas sátorban, legelőször a fiatal pár jár egy táncot, azután a megjelentek. Lakomba elsősorban a *hadat* hívják meg, azután a komákat, szomszédokat. A hivatlan vendégek a ház előtt gyülekeznek s bizonyos megszorítás mellett ők is táncolhatnak. Hasonló mulatság folyik ezalatt a menyasszony házában is. A menyasszony vendégeit, a *hérszt* estére várják, akik kezükben égő gyertyával érkeznek. A vacsoránál az ülésnél és evésnél sok ősi szokás van. A lakodalom után a fiatal pár külön alszik s esetleg hetek telnek bele, míg a fiatal férj a menyecskét meg tudja közelíteni és hódítani.] A matyó menyecske a férj bátyjait nagyuramnak, öcseit kisuramnak szólítja. A férj az asszonyt tegezi, az pedig kend-nek szólítja férjét.

A fiatalság régen sokféle társasjátékot játszott, ma már elhagyogatják. Szentistvánon szokásban van a palócok *manesozás* nevű tekejátéka, melyet azokéhoz hasonló cifra manesozó fával játszanak. A leányoknak a legényekkel közös társasjátékuk nincs, csak a fonóban kerülhettek össze. Táncolni egészen a legújabb időkig csak lakodalmában lehetett. Táncukat minden temperamentum nélkül járják s a leányt szinte percenként adják kézről-kézre. Kövesden az újabb divatos táncokat is ismerik és járják. Népdaik is többnyire újabbak.

A betlehemjárás a matyóknál is szokás, azonban Kövesden az ország más vidékétől eltérőleg a betlehemmel lányok járnak.

A matyó bár igen vallásos és templomos, mégis az ősi néphit

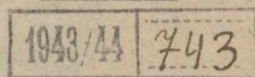

16. ábra. Régi főkötő himzése. Tard.

sok emlékét megőrizte. A környéken Tárkányban, Novajon vannak híres tudós asszonyok, akikhez tanácsért járnak. De a matyók közt is nem egy tudós asszony kerül. Egyik ilyen volt pl. „Kis Kati néni, akinek az asztal sarkában a sarokpadon egy olyan viaszbabája volt, mint egy eleven kép. E nélkül nem tudott volna gyógyítani. Ha evett, minden ételből egy kanállal vetett az asztal alá a babának, s ebéd után nyoma sem volt az ételnek az asztal alatt, pedig macska sem volt benn“.

A vargoncásokról — akik egyszer a boszorkány, máskor a táltos szerepét töltik be, sokat tudnak beszélni. A magyar táltos legjobb leírását Istvánffy gyűjtésében Tardról ismerjük.

A matyó a jászok mellett hazánk legszaporább népe. Rendkívüli szorgalma, munkabírása, józan, vallásos, erkölcsös élete, hagyományaihoz való szívós ragaszkodása, művészete mindenképpen méltóvá teszik arra, hogy a magyar nép reprezentánsa legyen.

1953 OKT 2 2 **B6043**